

რევაზ ინანიშვილის ლექსიკის ზოგი თავისებურება

რევაზ ინანიშვილის შემოქმედებამ ქართული ლიტერატურის ისტორიაში განსაკუთრებული ადგილი დაიმკვიდრა. მწერლის შემოქმედებით ინტერესდებიან არა მარტო ლიტერატურის კრიტიკოსები, არამედ ლინგვისტებიც (ვ. კოტეტიშვილი, ა. ბაქრაძე, გ. ასათიანი, ჯ. თითმერია, ლ. ბრეგაძე, მ. ჯალიაშვილი, ზ. ჭუმბურიძე, ე. კოშორიძე...).

მირანდა ტყემელაშვილი წერილში „რევაზ ინანიშვილი - შემოქმედებითი პორტრეტი“, რომელიც დაიბეჭდა მწერლის გარდაცვალებიდან მე-20 წლისთვისადმი მიძღვნილ კრებულში „რევაზ ინანიშვილი - მწერალი და დრო“ (2012 წ.) იმოწმებს მწერლის საიუბილეო 80 წლისთავისადმი გამოსული კრებულიდან რევაზ ინანიშვილის შემოქმედების შეფასებებს: „ბევრი დიდი მწერლისაგან განსხვავებით, რევაზ ინანიშვილისათვის ამბავი და ამბის განვითარება როდია მთავარი, არამედ რაღაც სხვა, იდუმალი და მოუხელთებელი. ასეთ შემოქმედზე ამბობენ, რასაც მისი ხელი შეეხება, ყველაფერი ოქროდ იქცევაო“ - ასე აფასებს ლ. ბრეგაძე რევაზ ინანიშვილის შემოქმედებას; აკაკი ბაქრაძემ რევაზ ინანიშვილის მოთხრობებს „სულის პური“ უწოდა: „მისი სამყარო სუფთა, წკრიალა, მზით გაბრწყინებული სამყაროა, დასახლებული კეთილი, მშრომელი, ურთიერთმოყვარული ადამიანებით“.

ალექსი ჭინჭარაული რევაზ ინანიშვილის შესახებ წერდა: „რეზოს მყვირალა თემები არ უყვარდა, მაგრამ სრულიად უმნიშვნელო ამბავს ისე ააჟღერებდა, რომ ყველას ყურადღებას მიიპყრობდა“.

მისი ნაწარმოებები საოცარი სიყვარულითაა განათებული, როგორც ვახუშტი კოტეტიშვილი აღნიშნავდა: „უყვარდა ყველაფერი, რაზეც წერდა, ვიზეც წერდა და ვისთვისაც წერდა“.

სტატიის ავტორი კი წერს: „მისი მწერლური ოსტატობა თვალს არ სჭრის გარეგნული ეფექტებით, ერთი შეხედვით უმნიშვნელო, ყოფით ამბებს, პასტორალურ-სოფლურ გარემოს თუ ქალაქური ცხოვრების სურათებს, მწერალი მშვიდი, ნაღვლიანი სიკეთის შუქით ანათებს და მათში დაფარულ პოეზიას გამოავლენს“ (ტყემელაშვილი, 2012:12-13).

„ლიტერატურის უმთავრესი იარაღი სიტყვაა, რომლისადმი დამოკიდებულებაც განაპირობებს მწერლის ენის გამომსახველობითს ძალას და ემსახურება მისი ჩანაფიქრის ხორცშესხმას. მხატვრული ნაწარმოების ლექსიკას სწავლობენ არა მარტო ლიტერატურათმცოდნეები, არამედ ლინგვისტებიც, რომლებიც იკვლევენ ენის დერივაციული საშუალებების შემოქმედებითად გამოყენების უნარს, მწერლის ლექსიკის მიმართებას საყოველთაოდ გავრცელებულ, ყოველდღიურ სიტყვებთან. ავტორისეული სიტყვაქმნადობა შემოქმედებითი პროცესის განუყოფელი ნაწილია და ავლენს ენის შინაგან ბუნებას, მის პოტენციას“ (ზექალაშვილი, კიკნაძე, 2015:).

ბესარიონ ჯორბენაძე მიუთითებდა, რომ: „მხატვრული ტექსტის ენობრივი ანალიზი აუცილებელ პირობად ვარაუდობს ორი მომენტის გარკვევას: ა) რას აძლევს მწერალი ენას, ანუ: როგორ და რით ამდიდრებს იგი ენას; ბ) რას აძლევს ენა მწერალს (ჯორბენაძე, 1983:29).

უდავოა, რომ მწერალი ხვეწს და ამდიდრებს ენას. მის მიერ შემოტანილი ფორმები მეტ-ნაკლებად მკვიდრდება ენაში და ამით ენა მეტ სიძლიერეს, მოქნილობასა და ფერადოვნებას იძენს“ (ჯორბენაძე, 1983:29).

რევაზ ინანიშვილის ქართული სიტყვა, „ცოცხალი და ძარღვიანია“ (ვ. კოტეტიშვილი), „ლადი და ტევადი, მოქნილი და ყოვლისშემძლე“.

ამ სილადეს და მოქნილობას მწერალი სხვადასხვა საშუალებით აღწევს.

სტატიაში განვიხილავთ რევაზ ინანიშვილის ლექსიკის ზოგ თავისებურებას 1978 წელს გამოსული კრებულის - „**ჩიტების გამოშამთრებელი**“ მიხედვით (გამომცემლობა „მერანი“, თბილისი). კრებულში თავმოყრილია მცირე ზომის მოთხრობები და მინიატურები.

რ. ინანიშვილის ნაწარმოებთა ენის ლექსიკის სიმდიდრე და მრავალფეროვნება თვალის გადავლებითაც ნათელია და საინტერესოა არა მხოლოდ „ლექსიკოლოგიური თვალსაზრისით, არამედ ასევე მწერლის ენისა და სტილის თვალსაზრისითაც“ (კოშორიძე, 1981:22).

განსაკუთრებით საინტერესოა მწერლის მიერ შექმნილი ახალი ლექსიკური ერთეულები, - ოკაზიონალიზმები.

მეცნიერთა ნაწილი ოკაზიონალიზმებს „კანონდამრღვევ“ და „კანონგარეშე სიტყვებსაც“ უწოდებს. ვინაიდან მათი აზრით, ოკაზიონალიზმები არ შედის ენის ლექსიკურ შემადგენლობაში და ზოგი მათ ენის სიტყვაწარმოების წესების საწინააღმდეგოდ შექმნილადაც თვლის. ეს მოსაზრება გადაჭარბებულად მიაჩნიათ რ.ზექალაშვილსა და ე. კიკნაძეს, „რადგან ავტორისეული ახალწარმონაქმნების გარეშე ვერ იარსებებს პოეტური სიტყვა და გაღარიბდება ენის ექსპრესიული ძალა“ (ზექალაშვილი... 2015: 86-87).

ავტორისეულ ნეოლოგიზმთა წარმოქმნა ადასტურებს ენის სიცოცხლისუნარიანობას. ასეთი სიტყვაწარმოებები დიდი ხანია ცნობილია მხატვრულ ლიტერატურაში.

რევაზ ინანიშვილთან ასეთი ნეოლოგიზმები ძირითადად კომპოზიციის საშუალებით არის შექმნილი.

მწერალი სხვადასხვა საშუალებით ქმნის **კომპოზიტებს**, რომლებიც ხშირად მთელი წინადადების მაგივრობას ასრულებენ, რაც ფრაზას ბუნებრივს, მოქნილს ხდის.

ავტორი დამოუკიდებელ ლექსიკურ ერთეულებს ერთ ლექსიკურ ერთეულად წარმოგვიდგენს: აერთებს ორ, სამ დამოუკიდებელ სიტყვას ერთ სიტყვად:

...წამომიყვანეს ამ ფუძისჩამყრელაძაღლებულში (48); გასუქებული, დავაჟკაცებული, ყელგავსებული (43); შევნიშნავთ, რომ **ყელი** ბევრი კომპოზიტის პირველ შემადგენელ ნაწილად გვხვდება: **ყელგადაგდებული, ყელგადაწეული, ყელგამოჭრილი...** ლექსიკონში **ყელგავსებული** არ არის შეტანილი. **ყელგავსებული**ს მნიშვნელობაა - **სავსე ყელი**, **მსხვილი**.

სოფლის წყაროსთან ხელკოკიანი ქალები ...დგანან (42); ცხენიც კისერდაგრძელებული მოკყვებოდა (27); ისე შევიდა შინ, იქაც ტალახშერჩენილ ფეხსაცმელებზე იყურებოდა (28); ...შავი ბამბაზის ხალათი, ქამარშემოჭერილი, ჯიბისპირებაღუნული... (38); ...წინწახრილნი, ნაბიჯაჩქარებულნი მიდიოდნენ ქარბუქში (15); ცხენსგამობმული თოკი დაიმოკლა (26); მუცელთან უკავია მხრებშითავჩარგული, დაფიქრებული დიდშუბლა ბავშვი... (11); წელში გაშლილი იჯდა ბიჭიც, ჯანსაღი, ლოყებდაბერილი, თვალეფიქრიანი ბავშვიც (13); ბიჭიც ტანთხელი იყო და გოგოც. ბიჭი - გრძელკიდურებიანი, ...ყელსა და პერანგის მოუტეხავ საყელოს შორის სიცარიელედარჩენილი (13); დგას ჩიტებით ხელში, თითქოსდა ფეხებდაუძლოურებული (24); ატანდა მისატანებელს და ყვებოდა ტკბილადსასმენ ამბებს (9); ...თავმიყრდნობილი ვაგონის კედელზე (12); ...შემოანათეს წითლადშებორობილი პატარა ბავშვით (12); ...თოჯინასავით ხელეგანზეგაწეული, კაშნეწაჭერილი, თითქოს სულშეგუბებული (12)...

როგორც ვხედავთ, კომპოზიტების მეორე ნაწილი მიმღეობებია, ისინი ძირითადად ასრულებენ მსაზღვრელის ფუნქციას, რომლებიც საოცრად მეტყველი და ხატოვანია.

რ. ინანიშვილის ლექსიკა მდიდარია ფრაზელოგიითაც, მის ენაში გვხვდება როგორც ცნობილი, გავრცელებული ფრაზეოლოგიზმები, ასევე მწერლის ინდივიდუალურიც:

ასე ხორცებს ვიჩქლეტავ (47); -ხო არ დამწარდება, შვილოო (34); შეგიძლიათ, ყური ათხოვოთ ფოთლის ჩამოვარდნის ხმას ტყეში? (11); სანამ აქ გამომიყვანდნენ, ამ ძაღლის საყელოსავით დაუნდობელ სოფელში, ქუსლი არ დამიდგია მიწისთვის, ფეხისწვერებზე დავდიოდი დედოფალივით (46); ჩვენ ჭკუაზე გადასული გვგონია... (45); ნუთუ ვერა ხედავთ, რომ მუცლები მოგვექცა თავზე (21) - ეს უკანასკნელი ნიშნავს: ღორმუცელობას, კაბინეტებისკენ სწრაფვას

ამისთანა ხარბი, სხვის თვალში ნაცრის მთვლელი ხალხი მეორე არსად იქნება ქვეყანაზე (48); ...მარტო სახლები უდგათ, ცხენი გაჭენდება შიგაო (47)...

რევაზ ინანიშვილი მიმართავს **მივიწყებულ ლექსიკურ ერთეულებს**, იგი სიტყვებს იღებს ცოცხალი მეტყველებიდან და ახალ სიცოცხლეს სძენს მათ. „მივიწყებულ სიტყვებს აცოცხლებს, ლექსიკონის პასიურ მარაგს ააქტიურებს და ამით ხალხის წიაღიდან შეთვისებულ-შესისხლხორცებულ ლექსიკას, მის მნიშვნელობას წარმოაჩენს ლიტერატურული ენისათვის“ (კომორიძე, 1981:22).

ისე ისადილოს, განგიას გასაგისმა! (20); გასაგისი' - ქეგლის მიხედვით ორი მნიშვნელობა აქვს: 1. გვარეულობა, ჯიში, ჯილაგი, მოდგმა; 2. ნიშან-წყალი; ასავალ-დასავალი. რევაზ ინანიშვილთან პირველი მნიშვნელობითაა გამოყენებული.

ივაჭრეს, იტუტუნეს ჩუმად... (48) - ტუტუნებს - ტუტუნით ლაპარაკობს, - ჩურჩულებს, ბუტბუტებს; ტუტუნი - ჩუმი, გაურკვეველი ლაპარაკი; ბუტბუტი, ჩურჩული.

მაგრამ გულიგულში ისეთი ფიქრი აქვს... (32); გულიგულში რაღაცით ნასიამოვნები დარჩა (27); - გულის სიღრმეში, გულში.

დედუნა ხან იკოხებოდა და ტუჩებს ბუსხავდა, ხან თვალებს აბრწყინებდა (27); კოხვა' განმარტებულია როგორც - კუთხ. (ფშავ, ხევს.) - ვისიმე ან რისამე გარეკვა ქვის სროლით; ბუსხავს' - ტუჩებს წინ სწევს წყენის, სამღურავის გამოსახატავად, - ბუმტავს. შევნიშნავთ, რომ განმარტებასთან დამოწმებული ორივე წინადადება რევაზ ინანიშვილის მოთხოვნილებებზეა.

[შეშა]... კედლის ძირას ააკოკოლეს (34); ააკოკოლავებს - ერთმანეთზე დააწყობს, დააწყობს ვიწროდ და მაღლა, აახუხულავებს ... ამ სიტყვის სინონიმია ააკოკოლიკებს'. განმარტებასთან დამოწმებულია სწორედ ეს წინადადება (ქეგლ), თუმცა ჩვენს ტექსტში ააკოკოლეს' წერია და არა ააკოკოლიკებს'.

ერთი პატარა მიმყუდროებული ბერიკაცი ამოირჩია (36); მიმყუდროებული' განმარტებულია როგორც მიწყნარებული', მყუდრო - მშვიდი, წყნარი.

წვრილი ღილები საღძირამდე შეკრული (38).

საღძირი' ავტორის განმარტებით, რომელსაც იმოწმებს ე. კომორიძე, არის ბოლო, უკანასკნელი კრიზისული წერტილი (კომორიძე, 1981:22).

...აი, ასე ქნა იმ შენმა მოლაღურივით ბერიკაცმაო. დაჯდა გამტკნარებული (40);

გამტკნარებული'ს გადატანითი მნიშვნელობაა - **ფერდაკარგული, გაფითრებული (მდეღვარებისაგან...); გაოგნებული**; ამ სიტყვასთანაც ქეგლში დამოწმებულია რევაზ ინანიშვილი: „ლაღო ბიძია და მამა გამტკნარებულები იდგნენ ერთხანს (ინანიშვილ.)“.

ყელს ჩაიწმენდა, მოხალვათდებოდა (9); განმარტებით ლექსიკონში შეტანილია ხალვათდება - ხალვათი ხდება; ხალვათი - [არაბ. ხალვათ] 1. ფართო, განიერი; 2. თავისუფალი, შეუზღუდავი, უდარდელი; 3. ძვ. იგივეა, რაც ხალვათობა (ხალვათობა - თავისუფლად ყოფნა, თავისუფლება, არა სივიწროვე); 4. განმარტებული, გაცალკეებული (ადგილი) ; ხალვათად' ზმნს. - ისე რომ ვიწრო არ იყოს//შეუზღუდავად. რევაზ ინანიშვილთან აღნიშნულ კონტექსტში ნიშნავს თავისუფლად, არა ვიწროდ'.

...ცოლ-ქმარი ასრულებს ჩვენი საუკუნის სანიადაგო რიტუალს... (11); სანიადაგო - რაც ნიადაგ იქნება, - სამუდამო, სამარადისო.

ძვრიალით გარბოდა უკან (15); ძვრიალი: მაგარ საგანთა ერთი-მეორეზე ძლიერად მოხვედრის ხმა.

...გრძლად გაშვებული სქელი თმა კიდევ უფრო უპატარავებს ისედაც პატარა, სიგამბდრისაგან ჩამუქებულ, ჩატეკილ სახეს (23); ჩატეკილი - ფერდაკარგული, გაფითრებული.

მთელი ხეობა ნესტისფრად ჩაბუნტებულიყო, წვიმაც მოდიოდა, - მოშავო, ალმაცერი (26); სოფელში პატივდებული ბრძენკაცი (10). პატივდებულის განმარტება შემდეგნაირია: ძვ. წიგნ. : ვისაც ან რასაც პატივი დასდეს - პატივცემული.

მიგნით უფრო ახლობლური რამ ეცვა...(38); ახლობლური' ამ კონტექსტში ნიშნავს საშინაოს. უნდა აღინიშნოს, რომ დასახელებულთაგან ბევრი არ გვხვდება ლექსიკონებში.

რევაზ ინანიშვილის მინიატურებში გვხვდება ლექსიკური დიალექტიზმები: პარკავს ლობიოს დარია ძალო... (46); ...გაიტენა ვაგონი, მიჭყუნეს გოგოც (13); შეჭამე ეგ კერძი, გაიყინა და გალეღეჩდა (22). გალეღეჩდა' - კუთხ. გაცვივდა.

მერე უცნაური ლაყუნით მიდის, სანაგვე ყუთში ყრის (24). ლაყუნი' - უშნო, აქეთ-იქით ქანაობით სიარული. გადატ.: უსაქმოდ სიარული, ხეტიალი.

ის მამიდეები კიდევ... ქიმუნჯებს მიღერებდენ აქეთ-იქიდან (47); ქიმუნჯი': ქიმუნჯსა ჰკრავს, სცემს, უთავაზებს... მუშტსა სცემს კრავს უთავაზებს.

ნისლიც კი რომ შმაშუნით ედება კენწეროებს (11); შმაშუნი' - იმერ.: ნელი ძვრა, ჩუჩუნი.

ჩემი შვილების ხელში მე ყველაფერსა ვარ გამორჩეული (20); ქეგლის მიხედვით გამორჩეულს' რამდენიმე მნიშვნელობა აქვს, ერთ-ერთია: „4. საუბ. სხვებს გამოკლებული, მოწყვეტილი; ყველაზე უარესი“; რევაზ ინანიშვილთან სწორედ ამ მნიშვნელობითაა გამოყენებული. გარდა ამისა, გამორჩეული' რ. ინანიშვილთან ნიშნავს ასევე განსხვავებულს': ძმები რადა ვართ ასე გამორჩეული ერთმანეთისგან.

მაშინ გამოიღო ჩემმა კუდიანმა დედამთილმა ხუთასი თუმანი, ნიკოლოზის ფული, დაგუნჯალეებული (50)... დაგუნჯალეებული - საუბ. რაც დააგუნჯალეს, გუნჯალად ქცეული; შეხვეული, შეკრული. ლექსიკონში სწორედ ეს წინადადებაა დამოწმებული.

ჩვენ წარმოვადგინეთ მხოლოდ ძალიან მცირე ნაწილი რევაზ ინანიშვილის მოთხრობათა ლექსიკური თავისებურებებისა, რომელთა ძირითადი ფუნქცია საგნის ან მოვლენის ხატოვანი დახასიათებაა.

ლიტერატურა:

ზექალაშვილი რ., კიკნაძე ე. (2015): ზმნური ნეოლოგიზმები ქართულ პოეტურ დისკურსში, ენათმეცნიერების საკითხები, თსუ გამომცემლობა, თბილისი.

კოშორიძე ე. (1981): რ. ინანიშვილის ენის ზოგი თავისებურება, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი მე-4, თბილისი.

ონიანი ა. (1966): ქართული იდიომები, თბილისი.

ტყეშელაშვილი მ. (2012): რევაზ ინანიშვილი, შემოქმედებითი პორტრეტი, კრებული: მწერალი და დრო (ედღვნება რევაზ ინანიშვილის გარდაცვალებიდან მე-20 წლისთავს), ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბილისი.

ჯორბენაძე ბ. (1983): მხატვრული ტექსტის ენობრივი ანალიზის ზოგიერთი საკითხისათვის, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი მე-5, თბილისი.

<https://www.ice.ge/liv/liv/ganmartebiti.php>

For some lexical peculiarities of “The Birds Shelterer” by Revaz Inanishvili

Abstract

The article looks upon some lexical peculiarities of “The Bird Shelterer” by Revaz Inanishvili – the collection published in 1978 (the publishing house “Merani”, Tbilisi). The collection is compiled from the miniatures and short stories.

Revaz Inanishvili’s vocabulary is diverse. The words are taken from the real speech, and afterwards breathed new life. Particularly interesting are new lexical units created by the author, composites, which are made through various means. These often serve as a whole sentence, making phrases sound natural and sleek: *gasuk^hebuli*, *davažk^hacebuli*, *q^helgavsebuli*; *sop^hlis c^hq^harost^han helk^hok^hiani k^halebi ... dganan*; *čenic k^hiserdagrjelebuli mohq^hveboda*; *ise ševida šin*, *ik^hac t^hlahšerčenił p^hešsacmelebze iq^hureboda*.

Revaz Inanishvili’s language is rich in both widespread phraseologisms as well as his own ones: *šegijliat^h*, *q^huri at^hhovot^h p^hot^hlis čamovardnis ħmas t^hq^heši?* *Sanam ak^h gamomiq^hvandnen*, *am jağlis saq^helosavit^h daundobel sop^helši*, *k^husli ar damidgia mic^hist^hvis*, *p^heħis c^hverebze davdiodi dedop^halivit^h*; *nut^hu vera ħedavt^h*, *rom muclebi mogvek^h ca t^havze*; *amist^hana ħarbi*, *šħvis t^hvalši nacris mt^hvleli ħalħi meore arsad ik^hneba k^hveq^hanaze*.

The author frequently addresses the forgotten lexical units and dialectisms: *ise isadilos*, *gangias gasagisma!* *Deduna ħan ik^hoħeboda da t^hučebs bushavda*, *ħan t^hvalebs abrc^hq^hinebda*; [šeša]... *k^hedlis ħiras aak^hok^holes*; *ert^hi p^hat^hara mimq^hudroebuli berikaci amoirčia*;... *gait^hena vagoni*, *mič^hq^hunes gogoc*; *šeč^hame eg k^herfi*, *gaiq^hina da galelečda*; *čemi švilebis ħelši me q^hvelafersa var gamorčeuli*; *mašin gamoiğo čemma k^hudianma dedamt^hilma ħut^hasi t^humani*, *nik^holozis p^huli*, *dagunjalebuli...*

The major part of the lexical peculiarities, detected in the author’s speech, are those providing picturesque characteristic of a subject or a phenomenon.